

Т. В. Кондратюк, кандидат наук з державного управління, докторант кафедри філософії та методології державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України

ПОСИЛЕННЯ РОЛІ ЧОЛОВІКІВ У РОДИННОМУ ЖИТТІ ЯК ОДНЕ З ГОЛОВНИХ ЗАВДАНЬ СУЧАСНОЇ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

У статті дається концентрована характеристика загальнотеоретичного підґрунтя і методології дослідження механізмів державного регулювання сфери родинних відносин. Систематизовано наукові засади діяльності з формування та провадження державної сімейної політики. Показано, що головним здобутком у цій царині є наукове опрацювання і практичне впровадження так званої родиноцентричної публічної політики. Оцінено систему доказів наукової гіпотези про те, що сучасне постіндустріальне суспільство краще відповідає соціальній природі жінок. Наголошено, що нова державно-управлінська сімейна політика, яка формується, передбачає значно ширше, інтенсивніше залучення чоловіків до родинного життя.

Ключові слова. Державне управління, механізми публічного адміністрування, державна управлінська політика, сімейна політика держави, нова державно-управлінська сімейна політика, гіпотеза “кінця чоловіків”, концепція посилення ролі чоловіків у сімейному житті.

In the article the focused characteristic of general theoretical basis and methodology of government regulatory machinery in the family relationships sphere research is presented. Scientific foundations of activities in the field of family policy formation and implementation are systemized. It is shown that scientific elaboration and practical use of so called family-centered public policy is the principle achievement in the field. The system of arguments of the scientific hypothesis that the modern postindustrial society is better suited to the women's social nature is evaluated. It is accented that the new family policy under formation is oriented onto more wide and more intensive men's involvement in family life.

Key words. Government, machinery of public administration, public policy, family policy, new family policy, the “end of men” hypothesis, strengthening of men's role in family life conception.

Постановка проблеми (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями). Фундаментальною й водночас вельми актуальною проблемою галузі державно-управлінських наук є обґрунтування шляхів удосконалення системи механізмів державного управління сферою сімейних (родинних) відносин. Для розв'язання цієї проблеми корисно, зокрема, звернутися до напрацювань у галузі державного управління та публічного адміністрування, що виконані в системі Організації Об'єднаних Націй та за її ініціативою. Їхня сукупність становить загальноновизнані концептуальні та науково-прикладні підвалини світової практики провадження сімейної політики держави. Ретельне врахування цих напрацювань розширить можливості звернення до відповідної сукупності фундаментальних і прикладних розробок державного управління як академічної дисципліни і кращих надбань зарубіжної практики державного регулювання сфери родинних відносин з метою використання в Україні.

© **Т. В. Кондратюк, 2011**

Мета статті (формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – формулювання, зокрема за рахунок звернення до розробок спеціалістів, що працюють у межах парадигми, прийнятої Організацією Об'єднаних Націй, концепції посилення ролі чоловіків у родинному житті в контексті нинішніх пошуків, що здійснюються провідними вітчизняними та зарубіжними представниками галузі наук державного управління і публічного адміністрування. Спираючись на цю концепцію, можна буде синтезувати систему пропозицій стосовно відповідної переорієнтації державно-управлінської сімейної політики. Це важливо для посилення теоретико-методологічної та практично-прикладної бази вдосконалення механізмів регулювання сфери сімейних відносин в Україні. Цієї мети було досягнуто шляхом розв'язання низки конкретних наукових завдань, що зводилися до такого: дати концентровану характеристику загальнотеоретичного підґрунтя та методології дослідження механізмів державного регулювання сфери родинних відносин; розгорнути наукові уявлення про державно-управлінську політику як підсистему сучасної системи механізмів державного управління; систематизувати наукові засади діяльності з формування та провадження державної сімейної політики; всебічно оцінити систему доказів наукової гіпотези про те, що сучасне постіндустріальне суспільство краще відповідає соціальній природі жінок (на відміну від чоловіків); дослідити й охарактеризувати новітні рекомендації щодо такого напрямку державно-

управлінської сімейної політики, як посилення гендерної рівності та підвищення ефективності роботи з догляду за дітьми та їх виховання.

Виклад основного матеріалу (виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів). У процесі попередніх досліджень нами доведено, що піднятися на новий рівень у межах комплексу дисциплін науки державного управління дозволяє звернення до методологічних і концептуальних напрацювань так званого **порівняльного публічного (державного) адміністрування**. Було розкрито співвідношення галузі державно-управлінських наук і підгалузі порівняльного публічного адміністрування, а також останньої з іншими компаративістськими дисциплінами галузі [1]. Акцентовано увагу на особливо тісному взаємозв'язку між порівняльним державним адмініструванням і наукою державного управління взагалі, з одного боку, і галуззю соціологічних наук – з іншого. Наголошено на значенні для державно-управлінської науки так званого *загальносистемного підходу*: згідно з ним публічне адміністрування розглядається як підсистема соціальної (соціетальної) системи, складник суспільства, чие функціонування та розвиток перебувають під постійним потужним впливом з боку всіх інших сфер суспільної життєдіяльності [2].

Надалі ми відобразили загальний зміст **інституціонального підходу** в галузі наук з державного управління та публічного адміністрування. У цьому контексті ми охарактеризували особливості сучасного етапу розвитку наукового вивчення держави, державного управління та публічного адміністрування як *соціальних інститутів*. Також було спеціально проаналізовано можливості застосування інституціонального підходу з метою наукового дослідження механізмів державного управління сферою сімейних (родинних) відносин [3].

Уявлення про основні категорії науки державного управління як однієї з соціально-наукових дисциплін систематизовано на основі звернення, зокрема, до такого авторитетного видання, як “Канадська енциклопедія” [4]. Базову **категорію “механізми державного управління”** подано під кутом зору нерозривної єдності організаційно-інституційних і процесуальних моментів. Охарактеризовано *політико-управлінський підхід* до публічного адміністрування як такий, що є підґрунтям для предметної визначеності галузі наук державного управління. Під час дослідження відповідного кола проблем запропоновано вважати головним *інтегральний підхід*, зорієнтований на синтез різних значень терміна “державна управлінська політика” [5].

У наших працях доведено, що **державна (державно-управлінська) політика** надає процесові адміністрування, функціонуванню системи механізмів державного управління цілеспрямованого характеру, відповідним чином структурує державно-адміністративну діяльність, підпорядковуючи всі її елементи досягненню заздалегідь визначеної мети. Показано, що відмітні риси виниклої в другій половині минулого століття *підгалузі управлінсько-політичних наук*, які в сукупності визначають її методологічно-предметну специфіку, – це проблемна зорієнтованість, міждисциплінарний характер і ціннісно орієнтований дослідний підхід [6].

Показано, що найціннішим для розбудови української державності є врахування здобутків країн, що лідирують як у галузі економічного розвитку, так і у справі забезпечення демократичних засад функціонування політичної сфери. Наприклад, у США – країні, в якій найяскравіше втілено англосаксонську традицію державного управління, – сполучення нових парадигматичних концепцій призвело до того, що нині його ідеологія та механізми базуються на визнанні однакової цінності завдань ефективного функціонування органів влади та участі громадян у виробленні та провадженні державної політики на всіх стадіях політичного процесу. Звернення до напрацювань “взірцевих” країн, у яких втілюються латинська (Іспанія) та скандинавська (Швеція) традиції державного управління, переконує, що на сучасному етапі ключовим елементом демократії є посилення регіональної, місцевої складової державного управління. Доведено, що в Україні ключовим напрямом удосконалення системи механізмів державного управління має бути забезпечення безпосередньої громадської участі в реалізації головних завдань усіх стадій політичного процесу [7].

Ми узагальнили напрацювання світової соціологічної науки кінця ХХ – початку ХХІ ст. у частині характеристики **сфери сімейних (родинних) відносин** як об’єкта дослідження в галузі наук державного управління та публічного адміністрування. У контексті історії соціальної думки продемонстровано еволюцію розуміння *сімейної різноманітності*. Акцентовано увагу на висновку соціологічної науки щодо пріоритетності становища дітей-утриманців у межах сучасних сімейних систем. Відображено *мережний підхід* до характеристики систем споріднення, що наголошує на переговорному характері їх формування та переформатування [8].

У наших працях доведено, що так звана *сімейна політика*, з огляду на її зміст, у науці державного управління повинна іменуватися **управлінською політикою у сфері сімейних (родинних) відносин**, охоплюючи механізми державного регулювання інституціалізованих і позаінституціальних аспектів шлюбного залицяння, шлюбу, сім’ї та суспільної системи споріднення [9]. Акцентується той факт, що на світовому міждержавному рівні визнано ключову, центральну роль сімей як природних, первинних і фундаментальних груп суспільства. Продемонстровано визначальну роль родини у розбудові та підтриманні демократичних засад суспільного життя. Охарактеризовано *концепцію “держави добробуту”* як елементу інтелектуального підґрунтя сімейної політики держави. Відбито значення міждисциплінарних підходів у науковому опрацюванні напрямів та інструментів діяльності з підняття механізмів провадження державної сімейної політики на якісно новий рівень [10].

В останньому за часом ґрунтовному виданні з проблем державної сімейної політики, здійсненому в системі ООН, підкреслюється, що *головні світові конференції та саміти, які проводила ООН протягом завершального десятиліття минулого – початкового десятиліття нинішнього сторіччя, незмінно приділяли велику увагу питанням, що стосуються сімей*, зокрема їхньої ролі та обов'язків, гендерної рівності та більш активної участі чоловіків у родинному житті. Як зазначається в низці резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, положення підсумкових документів, прийнятих цими конференціями, та ініційовані ними форми міжнародної діяльності у сфері родинних відносин являють собою джерело “постачання” орієнтирів у роботі з посилення сфокусованих на проблемах сімейної політики елементів державно-управлінської політики в цілому та окремих різновидів програм, що є частиною цілісного, всебічного підходу до виконання завдань суспільного розвитку [11, 1].

У цьому контексті хочемо акцентувати увагу на тому, що по-справжньому **нові підходи до системи механізмів державного управління сферою родинних відносин** і провадження публічної сімейної політики відрізняються від тих, які домінували аж до останнього десятиріччя минулого століття, більшою гнучкістю, різнобічністю, здатністю органічно поєднувати корисні елементи різних варіантів бачення. Вони зорієнтовані на пошуки консенсусу й узгодження наявних позицій. Найяскравішим і найґрунтовнішим прикладом науково-практичного опрацювання та послідовного застосування подібної концептуальної орієнтації залишається фундаментальна колективна *монографія “Родиноцентрична управлінська політика та практика: міжнародний досвід”* [12]. У своїй роботі ми незмінно спираємося на викладені в цій монографії основні положення та висновки.

Вельми потужний вплив на свідомість світової громадськості, зокрема соціально-наукової, зробила стаття редактора авторитетного журналу “Атлантик” Ганни Розін (Rosin) із назвою, що викликає шок: “Кінець чоловіків” [13]. Найближчим часом має вийти однойменна книжка, яка базується на цій статті. Спробуємо виділити основні моменти згаданого дослідження. Зовні все має такий вигляд, що Г. Розін спирається на факти, які стосуються США. Починає дослідниця з того, що у 2010 р. жінки вперше в історії становили більшість робочої сили цієї країни. Також кількість менеджерів-жінок у США переважає кількість менеджерів-чоловіків. У тому ж 2010 р. з-поміж осіб, що завершували вищу освіту, на двох американських чоловіків припадали три жінки. Але ж, за оцінками спостерігачів, вищі навчальні заклади США сьогодні більшою мірою, ніж будь-коли, є “воротами” до економічного успіху, необхідною передумовою потрапляння до лав середнього класу – основи суспільства. І звернення до демографічних показників не залишає сумнівів, що найближчими десятиліттями в середньому класі Америки доминуватимуть саме жінки. А у сфері бізнесової діяльності вже тепер спостерігається безсумнівний кореляційний зв'язок: у масі своїй найуспішнішими, такими, що найбільш вдало здійснюють інновації, є ті фірми, які очолюють жінки.

Проте Г. Розін у цьому дослідженні перевіряє гіпотезу більш загального характеру. Наголошується на тому, що досягнення гендерної рівності може й не бути кінцевим пунктом історичного розвитку. Цілком можливо, що сучасне, постіндустріальне суспільство краще відповідає соціальній природі жіноцтва. Уже перші зрушення в цьому напрямку відбилися на сфері родинних відносин, істотно її видозмінивши. Наведемо для прикладу деякі разючі цифри, що стосуються тих-таки США. Скажімо, у 1970 р. внесок жінок до сімейного доходу варіював у межах від 2 до 6 %, а сьогодні його величина для типової жінки, що працює, перевищує 42 %, тобто збільшилася принаймні в 7 разів! Нині з кожних 10 американських матерів четверо є основними, з них багато єдиними, годувальницями (точніше, годувальницями!) своїх сімей. За сукупністю причин суттєво змінилися і зразки шлюбної поведінки. Як наслідок, скажімо, в 1970 р. питома вага заміжніх серед жінок у віці від 30 до 44 років становила 84 %, нині вона знизилася до 60 %. Причому це пов'язується передусім зі збільшенням кількості жінок, що не можуть знайти чоловіків із подібним до власного рівнем доходів і освіти.

Одначе здоровий глузд і результати наукових досліджень переконливо свідчать на користь того, що й чоловічі статусні позиції в сімейних системах повинні бути заповнені задля належного виконання суспільних функцій соціальним інститутом родини. У всьому світі спостерігається фокусування уваги на ролі чоловіків у сім'ях. Усе більшою мірою знаходять документальне підтвердження за підсумками досліджень незамінний чоловічий внесок у досягнення гендерної рівності, значущість залучення чоловіків для забезпечення рівноваги між зайнятістю в суспільному господарстві та сімейним життям і численні прояви позитивного вкладу батька до справи дитячого розвитку. Незважаючи на це, відповідальні посадові особи просують до визнання необхідності спеціальних зусиль, спрямованих на підвищення чоловічої ролі в сімейному житті, що різко підвищило б ефективність державно-управлінської сімейної політики. Історично склалося так, що соціальна політика відображала звужене бачення чоловічого внеску в родинне життя, зводячи його головним чином до створення економічної бази. Але **нова державно-управлінська політика передбачає істотно ширше залучення чоловіків до життя їхніх сімей**, ніж це практикувалося раніше, особливо в царині знаходження балансу між зайнятістю в суспільному господарстві та виконанням внутрішньосімейних функцій. У багатьох країнах запроваджено відпустку для батька з метою заохотити чоловіків до участі в догляді за дітьми та їхньому вихованні. Надаючи таку відпустку, держави та суспільства в цілому визнають важливість батьків для належного виконання роботи з догляду й виховання. Проте існує гостра й нагальна потреба в інших управлінсько-політичних заходах, що спрямовані на заохочення ширшої участі чоловіків у сімейному житті. Причому здійснювати ці заходи потрібно в багатьох сферах, охоплюючи ринок праці, сімейне право, охорону здоров'я, надання соціальних послуг, освіту, функціонування засобів масової інформації тощо [11, 2].

Наприклад, провідні експерти з питань державно-управлінської сімейної політики Гері Баркер (Barker) і Пітер Павлак (Pawlak) дають рекомендації щодо посилення гендерної рівності та супутнього підвищення ефективності роботи з догляду за дітьми та їх виховання. На думку цих авторів, необхідно запровадити: освітню політику, спрямовану на заохочення чоловіків до участі в шкільних справах дітей і догляді за ними протягом дня, та до прямого залучення в процес шкільного викладання і праці в дошкільних закладах (зокрема для цього можуть прислужитися підвищення заробітної платні вчителів і вихователів та активізація спеціальних зусиль із забезпечення привабливості цих професій як сфер чоловічої зайнятості); політику в галузі охорони здоров'я, спрямовану на заохочення чоловіків до піклування про дружин-матерів і народжуваних у шлюбі дітей (включаючи всі аспекти забезпечення репродуктивного та сексуального здоров'я); управлінську політику, що стосується забезпечення засобів до прожиття та скорочення бідності, враховує сімейно-рольову специфіку жінок і чоловіків та водночас потребу досягнення між ними соціально-статусної рівності (ця політика повинна враховувати розмаїтість сімейних конфігурацій, особливі потреби мігрантів і батьків-одинаків, нарешті, мету переходу до спільного контролю за родинними активами та спільного прийняття рішень у межах домогосподарства [14, 33–34]. Переконаємося, що всі без винятку перелічені шляхи вдосконалення державно-управлінської сімейної політики зараз вельми актуальні для України.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що продовжено систематизацію та поглиблено аналіз нових підходів до системи механізмів державного управління сферою сімейних (родинних) відносин і провадження сімейної політики. Ці результати відображено, зокрема, в таких положеннях:

- надано концентровану характеристику загальнотеоретичного підґрунтя та методології дослідження механізмів державного регулювання сфери родинних відносин;
- розгорнуто наукові уявлення про державно-управлінську політику як підсистему сучасної системи механізмів державного управління;
- систематизовано наукові засади діяльності з формування та провадження державної сімейної політики;
- підкреслено, що сучасні уявлення про концептуально-методологічні та соціально-практичні основи державно-управлінської сімейної політики сформувалися вирішальною мірою в системі ООН протягом останніх двох десятиліть;
- показано, що головним здобутком у цій царині є наукове опрацювання та практичне впровадження так званої родиноцентричної публічної політики;
- оцінено систему доказів наукової гіпотези про те, що сучасне постіндустріальне суспільство краще відповідає соціальній природі жінок (на відміну від чоловіків);
- особливо наголошено на тому, що нова державно-управлінська сімейна політика, яка формується, передбачає значно ширше, інтенсивніше залучення чоловіків до родинного життя;
- охарактеризовано новітні рекомендації щодо такого напрямку державно-управлінської сімейної політики, як посилення гендерної рівності та підвищення ефективності роботи з догляду за дітьми та їх виховання.

Теоретичне значення відповідних положень обумовлюється тим, що вони являють собою важливу сукупність елементів теоретико-методологічної бази для створення наукової концепції вдосконалення механізмів державного управління сферою сімейних (родинних) відносин в Україні на сучасному етапі суспільного розвитку. Їхня практична значущість впливає з можливості та корисності застосування одержаних результатів із метою питомого збільшення результативності та істотного підвищення ефективності функціонування вітчизняної системи механізмів державного управління у відповідній частині. Подальші розробки з цієї теми, на нашу думку, мають бути пов'язані насамперед з усебічним науковим опрацюванням системи сучасних засобів формування та провадження державної сімейної політики.

Список використаних джерел

1. Кондратюк Т. В. Становлення порівняльного публічного адміністрування як теоретико-методологічного напрямку дослідження механізмів державного управління / Т. В. Кондратюк // Науковий вісник Академії муніципального управління. Сер. “Управління”. – 2010. – Вип. 3. – С. 297–304.
2. Кондратюк Т. Еволюція порівняльного публічного (державного) адміністрування наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть / Т. Кондратюк // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. – 2010. – № 3. – С. 30–37.
3. Кондратюк Т. В. Характеристика держави, державного управління та адміністрування з позицій інституціонального підходу (на прикладі регулювання сфери сімейних відносин) / Т. В. Кондратюк // Науковий вісник Академії муніципального управління. Сер. “Управління”. – 2010. – Вип. 4. – С. 124–132.
4. The Canadian Encyclopedia [Електронний ресурс] / Historica Foundation of Canada, 2011. – Режим доступу до енциклопедії : <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=HomePage&Params=A1>.
5. Кондратюк Т. В. “Канадська енциклопедія” як узірцевий північноамериканський навчально-науковий інтернет-ресурс у галузі державного управління і сімейної політики / Т. В. Кондратюк // Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу “Києво-Могилянська академія”. Сер. “Державне управління”. – 2011. – Вип. 147. – Т. 159. – С. 153–157.

6. Кондратюк Т. В. Державна політика як складова частина системи механізмів державного управління / Т. В. Кондратюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 12. – С. 67–70.
7. Кондратюк Т. В. Зарубіжний досвід удосконалення системи державного управління та шляхи його використання в Україні / Т. В. Кондратюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 3. – С. 56–59.
8. Кондратюк Т. В. Розвиток уявлень соціологічної науки про сферу сімейних відносин як об'єкт державного управління наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття / Т. В. Кондратюк // Економіка та держава. – 2011. – № 6. – С. 106–109.
9. Кондратюк Т. В. Еволюція державної політики США у сфері сімейних відносин наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть / Т. В. Кондратюк // Економіка та держава. – 2009. – № 11. – С. 148–150.
10. Кондратюк Т. В. Інтелектуальні передумови світової практики провадження сімейної політики держави / Т. В. Кондратюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 13. – С. 67–70.
11. Men in families and family policy in a changing world / UN Department of Economic and Social Affairs; Division for Social Policy and Development. – New York : United Nations, 2011. – V, 201 p.
12. Family-centered policies and practices: international implications / K. Briar-Lawson, H. A. Lawson, and C. B. Hennon, with A. R. Jones. – New York : Columbia University, 2001. – XVII, 462 p.
13. Rosin H. The end of men / H. Rosin // Atlantic Monthly. – 2010. – July/August [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2010/07/the-end-of-men/8135/>.
14. Barker G. Men, families, gender equality and care work / G. Barker, P. Pawlak // Men in families and family policy in a changing world / UN Department of Economic and Social Affairs; Division for Social Policy and Development. — New York : United Nations, 2011. – P. 9–45.